

Emilija CRVENKOVSKA, *Staroslavenska čitanka*. Univerzitet Sv. Kiril i Metodij u Skoplju, Filološki fakultet Blaže Koneski, Skopje 2015., 100 str.

U vremenima svodenja nastave staroslavenskoga jezika na slavističkim studijima tek na rudimente svaka pojava staroslavenske čitanke izaziva pozornost. Kada je takva priručna hrestomatija tekstova namijenjena prije svega studentima makedonskih sveučilišta, u kulturi koja svoj pismovni i jezični izraz više nego ijedna druga izravno izvodi iz staroslavističkih korijena, zanimanje je utoliko veće. Štoviše, u eri kada se filološki studiji manje ili više voljno transformiraju u kulturološke programe, gdje se dijakronija predočava tek kao uzgredna informacija, a ne temelj struke (kao u filološkom konceptu), sagledavanje mogućnosti čuvanja filološke jezgre, pa čak i kao znak svojevrsnoga otpora suvremenom nerazumijevanju filologije (koja se tumači isključivo kao svladavanje tržišno iskoristivih vještina – prevodilačkih, nastavnčkih, lektorskih i sl.), nadaje se kao nužnost svakom slavističkom studiju. Čitanka E. Crvenkovske upravo je nastala kao izraz namjere da se ovaj maleni segment programa makedonističkoga studija sačuva kao jezgra, smještena na njegovu samom početku, kako je to uvijek i bilo u tradicionalno osmišljenim slavističkim studijima.

Struktura rukopisa potpuno slijedi zakonitosti uobičajenoga udžbeničkoga knjiškoga žanra. Nakon predgovora u kojemu se knjiga funkcionalno jasno definira kao udžbenik za studente makedonistike i ostalih slavističkih skupina (kao za i studente arheologije, povijesti, povijesti umjetnosti, arhivistike) i u kojemu stoje jasne upute kako se knjigom valja služiti, slijedi šest među sobom prepletenih poglavlja, razmještenima prema načelima od općega prema posebnome.

Metodološki posve opravdano, iza predgovora gdje se definira funkcija staroslavenskoga jezika i kao općeslavenskoga književnoga jezika koji nadrađa crkvenu funkciju te njegov odnos prema praslavenskome, stoji poglavlje Staroslavenske azbuke, u kojemu se studente upućuje u posebnosti nastanka glagoljice i ćirilice, te na njihov različit odnos prema grčkome pismu koje je za obje azbuke poslužilo kao svojevrstan oslonac (oblikovni i/li/ortografski). Kroz precizno razrađenu tablicu očigledan je i odnos među njima, a bit tih razlika dobro je protumačena, a opet u skladu sa suženošću nastavnoga programa. U stupcu s latiničkim odvajecima autorica se drži tradi-

cionalnih rješenja (ponad jata stoji kvačica ě, a za staroslavenske monografe stoje latinički digrafi: *dz*, *th*, *ch*, *št*, kao i uobičajeniji *ks*, *ps*...). Pozornost je posvećena u posebnom potpoglavlju tipu brojevnoga značenja slova u ćirilici, te posebnosti starog računanja vremena od »stvaranja Svijeta«. Iako u suvremenim prijepisima starih tekstova pisanih na pergameni nije moguće postići potpuno prebacivanje svih grafijskih sadržaja, autorica je vodila računa i o posebnostima originala – pogotovo s obzirom na korištenje nadrednih i interpunkcijskih znakova, *scriptura continua*, kao i različitih tipova kraćenja i interpunkcijskih znakova. Priložen je iscrpan popis kratica koje se zatječu u tekstovima uključenima u čitanku.

U osovinskom poglavlju *Tekstovi* autorica donosi iscrpan pregled kanonskih tekstova – prvo glagoljičkih, a zatim i ćiriljičkih, njihovih osnovnih obilježja (kodikoloških, tekstoloških, paleografskih, jezičnih), te im pridaje – sukladno već teško obuhvatljivoj naslijeđenoj literaturi – procjene o vremenu i mjestu postanka. Posljednji u nizu pronađenih glagoljičkih tekstova staroslavenskoga kanona naveden je *Sinajski misal* pronađen 1975. g. u manastiru Svete Katarine na Sinaju. Navodi i osnovna izdanja objavljena od XIX. st. naovamo. Uz glagoljske tekstove navodi i njihovu ćiriljičku transliteraciju. Osobito su, kao svojevrsne vježbe, prikladni reci gdje se u paru ispisuje i varijanta na glagoljici i na ćirilici, kao i posve isti sadržaji (evandeoska čitanja) iz različitih kanonskih tekstova. Studenti tako mogu procijeniti »živost« u prepisivačkoj produkciji na različitim prostorima gdje su oni nastajali. Kako bi korisnici jasnije izgradili svijest o važnosti svakoga pojedinačnoga spomenika, autorica donosi i zanimljivosti vezane za pronalazak svakoga od njih, te mjesto njihova čuvanja. Sukladno namjeni udžbenika bilo je katkad neophodno jasnije se opredijeliti o mjestu nastanka pojedinih spomenika, iako stručna literatura o tome raspravlja već desetljećima i stoljećima (npr. kod *Marijinskog evanđelja*, *Kločeva glagoljaša* i sl.). Osobito su vrijedni navodi dostupnih elektroničkih izvora gdje su neki od kanonskih tekstova pohranjeni.

U posebno poglavlje *Najstarija slavenska epigrafika (izbor)* uvršteni su najznačajniji zapisi (ponajprije glagoljski u Svetom Naumu na Ohridskom jezeru), kako uklesi, tako i grafiti (ćiriljički i glagoljički). Posve je opravdano ovakvo uvrštavanje, s obzirom na različitost materijala, jer su mnoge zakonitosti pisanja u tvrdi materijal bitno različite, i kao takve pridonijele su

cjelokupnom razvoju pisanja i pismenosti.

Pretposljednje poglavlje posvećeno je znamenitu *Traktatu Crnorisca Hrabra*, čija je interpretacija jedna od najvažnijih tema svakoga kolegija u kojem se raspravlja o počecima slavenske pismenosti i čije se interpretacije obično opsežno donose u udžbenicima koji supostoje uz čitanke ovakva tipa. Tekst je predložen u cjelini, u prijepisu školskom glagoljicom sa svim dijakritičkim znakovima, iz južnoslavenskoga Lavrentijeva prijepisa iz 1348. g.

Na samom kraju, a prije popisa literature – reprezentativne tradicionalne i recentne (gramatike, čitanke/hrestomatije, rječnici, paleografije), slijedi Rječnik veličinom razmjerno ujednačen s predloženim staroslavenskim tekstovima u glavnom dijelu knjige, dakle prilagođen uporabi u učionicama i samostalnom studentskom radu. Sukladno leksikografskim običajima ovakva tipa, uz riječi se navodi vrsta, kod imenica rod, kod glagola prezentski oblici za prva dva lica te aspekt, a uz prijedloge padeži koji im pripadaju.

Osnovna je vrлина ove *Staroslavenske čitanke* autoričina namjera da, sukladno svojem dugogodišnjem iskustvu u nastavi staroslavenskoga jezika, ponudi sadržaj potpuno prilagođen suvremenim studentskim potrebama: i s obzirom na ekstenzitet i s obzirom na intenzitet gradiva. Dobra organizacija sadržaja omogućava lakše snalaženje i dovođenje u korelaciju s ostalom udžbeničkom literaturom. Autorica u pravoj mjeri interpretira desetljećima naslojavane spoznaje o staroslavenskoj tekstologiji, kodikologiji i paleografiji, uz dozu navođenja relevantnih povijesnih okolnosti, sve to u skladu i sa suvremenim paleoslavističkim spoznajama. U metodološkom strukturiranju temeljna je bila briga o postupnosti predočavanja znanja, te ponajviše skrb za stjecanje vještine čitanja staroslavenskih tekstova. Takvo je što dobra pretpostavka za nastavak upoznavanja sa srednjovjekovnim tekstovima, od XII. st. nadalje, bilo koje nacionalne filologije koja se naslanjala na staroslavensku baštinu.

MATEO ŽAGAR